

تحلیل رای ۸۷۸ دیوان عالی کشور

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی
ایران

کمیسیون حقوقی و حمایت‌های قضایی و مقرراتی

تیر ۱۴۰۵

به نام خدا

مقدمه:

رای وحدت رویه شماره ۸۷۸ دیوان عالی کشور (صادر شده در تاریخ ۲۶ خرداد ۱۴۰۵)، یکی از کلیدی‌ترین تصمیمات حقوقی سال‌های اخیر در حوزه مقررات ارزی و تجارت خارجی است.

تا پیش از این، دادگاه‌های مختلف در مورد یک موضوع خاص نظرات متضادی داشتند:

اگر واردکننده‌ای به دلیل تأخیر در ترخیص کالا یا ارائه اسناد حمل، نتواند مابه‌التفاوت نرخ ارز را پرداخت کند، تکلیف چیست و چه حکمی صادر می‌شود؟

این اختلاف نظرها باعث سردرگمی فعالان اقتصادی شده بود. اما رای وحدت رویه شماره ۸۷۸ این ابهامات را برطرف کرده و مسیری شفاف را برای رسیدگی به این پرونده‌ها تعیین کرده است.

هدف از این گزارش، توضیح ساده این رای، بررسی تأثیرات آن بر کسب‌وکار تجار و ارائه پیشنهادهای کاربردی برای سیاست‌گذاری و حمایت قضایی از فعالان اقتصادی است.

الف- پیش‌زمینه و علت صدور این رای

۱- وضعیت پیش از صدور رای وحدت رویه:

در سال‌های گذشته، اکثر واردکنندگان برای تأمین ارز مورد نیاز خود از منابعی مانند ارز ترجیحی، ارز نیمایی یا تسهیلات بانکی استفاده می‌کردند. طبق قوانین بانک مرکزی، واردکننده موظف بود:

- کالا را در مهلت مقرر ترخیص کند؛

- اسناد حمل را در زمان تعیین‌شده ارائه دهد.

طبق ضوابط و مقررات موجود ، اگر در این مراحل تأخیری پیش آید ، واردکننده باید مابه‌التفاوت نرخ ارز (یعنی اختلاف قیمت ارز در زمان تخصیص و زمان ترخیص) را پرداخت می‌کند.

اما مشکل اصلی اینجا بود که وقتی واردکننده‌ای نمی‌توانست این مابه‌التفاوت را پرداخت کند، دادگاه‌های مختلف، هر کدام بر اساس برداشت خود حکم می‌دادند. این تضاد در احکام و رویه های قضایی باعث شده بود که وضعیت برای فعالان اقتصادی نامشخص باشد و اختلافات گسترده‌ای در فضای تجاری شکل بگیرد.

۲- تضاد در احکام دادگاه‌ها (سردرگمی در مسیر رسیدگی):

پیش از صدور این رأی وحدت رویه، اگر واردکننده‌ای مابه‌التفاوت ارز را پرداخت نمی‌کرد، بسته به اینکه پرونده‌اش در کدام شهر یا دادگاه باشد، با یکی از سه سناریوی کاملاً متفاوت روبرو می‌شد:

-سناریوی اول : موضوع را تخلف ارزی احراز می‌گردید. یعنی وارد کننده ، مقررات قانونی را نقض کرده و باید در دادگاه تعزیرات حکومتی جریمه شود.

-سناریوی دوم : این سخت‌ترین حالت بود؛ چراکه عدم پرداخت مابه‌التفاوت را قاچاق ارز تلقی می‌کردند! در این حالت، پرونده به دادگاه انقلاب ارجاع می‌شد که طبیعتاً مجازات‌های بسیار شدیدتر و سخت‌تری داشت.

-سناریوی سوم: موضوع را صرفاً یک بدهی مالی می‌دیدند. یعنی بانک مرکزی باید مانند هر طلبکار دیگری، از طریق دادگاه حقوقی از شما درخواست پرداخت پول کند و هیچ جرم یا تخلفی در کار نباشد.

تحلیل اثرات این تضاد:

تصور کنید یک بازرگان در تهران ممکن بود بابت یک موضوع، فقط جریمه شود، اما هم‌رده‌ی او در شهر دیگر بابت همان موضوع، متهم به قاچاق شود! این وضعیت باعث شد:

۱. ناامنی حقوقی: بازرگان نمی‌دانست در صورت بروز مشکل، با چه نوع مجازاتی روبرو است.

۲. ترس از فعالیت: ریسک تجاری به‌شدت بالا رفت چون یک خطای اداری یا تأخیر در ترخیص، می‌توانست منجر به پرونده‌های کیفری سنگین شود.

۳. عدم پیش‌بینی‌پذیری: چون خروجی دادگاه‌ها کاملاً بستگی به شهر محل شکایت و قاضی مربوطه داشت.

ب- رأی وحدت رویه شماره ۸۷۸ دقیقاً چه می‌گوید؟

۱- خلاصه و نتیجه نهایی رأی:

هیأت عمومی دیوان عالی کشور در این رأی، تکلیف را روشن کرد و اعلام داشت:

اگر واردکننده‌ای مابه‌التفاوت نرخ ارز (به دلیل تأخیر در ترخیص یا ارائه اسناد) را پرداخت نکند، این اقدام تخلف از ضوابط ارزی محسوب می‌شود. بنابراین، تنها مرجع صالح برای رسیدگی به این پرونده‌ها، سازمان تعزیرات حکومتی است.

۲- مبانی قانونی (پشتوانه این تصمیم):

دیوان عالی کشور برای رسیدن به این نتیجه، از قوانین زیر استفاده کرده است:

-قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (اصلاحیه سال ۱۴۰۰).

-مقررات ارزی بانک مرکزی (بخش د، بندهای ۸ و ۹).

-قانون تعزیرات حکومتی و قانون مجازات اسلامی (در مورد مسئولیت شرکت‌ها/ اشخاص حقوقی).

۳- نکات کلیدی و حیاتیه این رأی (آنچه تجار باید بدانند):

۱-۳ خداحافظی با دادگاه انقلاب: این رفتار به هیچ وجه قاجاق ارز نیست. پس پرونده‌ها نباید در دادگاه انقلاب بررسی شوند. (این مهم‌ترین نقطه قوت رأی برای تجار است).

۳-۲ فراتر از یک بدهی ساده: این موضوع صرفاً یک مسئله حقوقی یا طلب و قرض نیست که بانک مرکزی فقط از طریق دادگاه حقوقی دنبال کند؛ بلکه یک تخلف است.

۳- تعیین تکلیف مرجع: تنها جایی که حق دارد درباره این تخلف تصمیم بگیرد و حکم صادر کند، سازمان تعزیرات حکومتی است.

۴- پایان ابهام: با این حکم، دیگر هیچ دادگاهی نمی‌تواند بر اساس برداشت شخصی خود، پرونده‌ای را به عنوان قاچاق یا صرفاً حقوقی تلقی کند.

به زبان ساده:

اگر شما مابه‌التفاوت ارزش را پرداخت نکرده‌اید، دیگر نگران متهم شدن به قاچاق در دادگاه انقلاب نباشید. پرونده شما تخلف ارزی است و در تعزیرات بررسی می‌شود که طبیعتاً شرایط و مجازات‌های آن بسیار متفاوت و قابل کنترل‌تر است. این رای وحدت رویه در واقع به یک اختلاف چندساله پایان داد.

۵- توصیه‌های کاربردی و راهکارهای پیشنهادی

با توجه به تحلیل‌های فوق، برای اینکه بیشترین بهره را از این رأی وحدت رویه ببریم و ریسک‌های احتمالی را به حداقل برسانیم، توصیه‌های زیر ارائه می‌گردد:

۱- توصیه‌ها برای تجار و واردکنندگان :

برای اینکه بازرگانان در فضای جدید ارزی دچار مشکل نشوند، باید این چهار نکته را رعایت کنند:

۱-۱ دقت سخت گیرانه در زمان بندی حمل و ترخیص محمولات وارداتی : مدیریت زمان ارائه اسناد حمل را به عنوان یک اولویت بسیار مهم در نظر گرفته شود. هر گونه تأخیر، حتی کوچک، می تواند وارد کننده را در معرض تعقیب در سازمان تعزیرات قرار دهد.

۲-۱ ساخت پوشه مستندات تأخیر: از ابتدای شروع فرآیند واردات، هرگونه دلیل موجه برای تأخیرها (مانند تحریم‌ها، مشکلات شرکت‌های کشتیرانی، توقفات اداری گمرک یا مشکلات بانکی) را به صورت کتبی و مستند جمع‌آوری شود. در دادگاه تعزیرات، مدارک مکتوب تنها راه نجات از جریمه‌های سنگین است.

۳-۱۱ اصلاح قراردادهای خارجی: در قراردادهای خرید و حمل، بندهای مربوط به تأخیر و مسئولیت‌ها را به گونه‌ای بازنگری کنید که ریسک تأخیرهای احتمالی توسط طرف مقابل، به ضرر شما (از نظر ارزی) تمام نشود.

۴-۱ استراتژی دفاعی درست: در صورت تشکیل پرونده، دفاعیه باید بر محور قصور و یا تخلف ناخواسته و عدم قصد سوءاستفاده باشد.

کمیسیون حقوقی، حمایت قضایی و مقرراتی اتاق بازرگانی ایران